PROTESTANS PAP.

GYAKORLATI SZAKKÖZLÖNY.

Megjelenik havonként 2—3 iven.

Előfizetési ára:
egész évre 4 forint, fél évre 2 forint, negyed évre 1 forint. Egyes számok ára 40 kr.

Kiadók és felelős szerkesztők:
Lágler Sándor ev. pap,
Kálmán Dezső ev. ref. pap,
Kölesden, Tolna vm.

Hetedik évfolyam. 6. szám. Kölesd, június, 1886.

Bűnbánó — reggeli — ének.

Dallam: CXXXVII. Zs.: *„Hogy a babiloni"* stb.

Felvirradt; az éj nem borong már Atyánk!
Tündöklő napod arcza mosolyg reánk;
Fénye áthat s fájó sohajképen
Kél a fohász gyermekid keblében.
Óh ha e fohász, mint harmat a légbe,
Fölszállana hozzád Atyánk! a menny-égbe!!

Siralom, bánat, mi lelkünkben támad;
Vigaszért esdünk óh szent Atyánk nálad.
Búval terhelt keblünket kitárjuk,
Óh nyujts reményt, irgalmadat várjuk!
Epedő szivünk egyedüli vágya:
Ha hozzá térnél, letekintnél rája!!

Óh sötét éjjel! sötétebb a vétkünk!
Óh Atyánk! hogy kell szentségedre néznünk!!
Szégyenérzet szikla-súlyként terhel,
Elrebegve töredező nyelvvel:
Hányszor, óh hányszor feledtünk el téged
Bálványunk levén bűnös földi érdek!

Óh! ha nem volnál szerető, szent Isten,
Sujtana bosszúd, leverhetnél itten...
Gyarló voltunk úgyis porba lánczol,
Ne sujts jobban; ments meg a bűn-láncztól.

Istenünk, Atyánk! örök jóság vagy Te!
Irgalom nálad, számunkra óh! van-e?

Fogadást tészünk előtted szent Atyánk!
Óh! ha megálljuk, áldásodat add ránk:
Szeretni már, csak tégedet fogunk,
Szent Fiaddal testvér-kezet fogunk;
Vezérünk ő lesz, s mi utána menve,
Lekopik rólunk a bűn s vétek szennyje.

Varga Lajos.

A két ev. prot. felekezet papsága között legyen jó viszony.

A pesti közös theológiai akadémia megszűnt közös lenni, s utóbb az ágostai evangélikusok Pozsonyban szerveztek theológiai akadémiát. Egy hatalmas tényezője a protestáns uniónak létezni megszűnt. Közös kapocs még a „Protestans egyh. s isk. lap“ — de mióta az ágostaiak Pozsonyban külön lapot inditottak, és szellemi erőik nagy részét abban koncentrálták: azóta az időszaki sajtó terén, eltekintve Czelder vállalataitól s a gyomai „Bibliamagyarázatok“-tól, melyekben néha vendégképen egy-egy lutheránus prédikáczió vagy bibliamagyarázat is lát napvilágot: az uniót a paritás alapján úgyszólva egyedül a „Protestans Pap“ képviseli. No meg a naptári irodalomban a „Protestans Képes“ és az „Árvaházi protestans képes naptár“; de a létszámra is kisebbségben levő lutheránus félnek ezekben is csak olyon vendégszerep jut.

A közjótékonyság terén, mint a „következendő jóknak“ hirdetője, ott áll a budapesti protestáns árvaház, gyönyörű alkalmául a testvéri kéznyujtásnak, gyönyörű megtestesitőjéül a szeretetben való egységnek.

Egyébként távolabb állunk az uniótól, mint évtizedek előtt.

Ma már vegyes házasságnak tekintjük a két protestáns felekezet közötti házasságot is, és alig van egyházmegyei gyűlés, melyen a testvérfelekezet „túlkapásai“ ellen keserű kifakadások ne emeltetnének, elsánczoló határozatok ne hozatnának.

Saját hiveinket, kik a másik protestáns egyház árnyékába megvonulva, ott lelkészi gondozásban részesültek, féltékenyen

őrizzük a beolvadástól, azok lelki gondozásától eltiltjuk a testvérfelekezetet, és ezt arra provokáljuk, hogy az ő mi közöttünk élő szórványaira nézve hasonlóan cselekedjék.

Azt mondjuk: lehetetlen az unió és kárbaveszett fáradság utána törekedni, mert a nép sohasem barátkoznék meg annak eszméjével. Az intolerantia bűnét népünkre háritjuk, pedig mi papok sokkal intoleránsabbak vagyunk népünknél.

Evangélikus papok társaságában alig tudnak egyébről beszélni, mint a kálomista önfejűségről, kálomista istentiszteletbeli pongyolaságról, kálomista papi betyárizmusról, intolerancziáról, és egy kimondja, a többi rámondja, hogy úgy van, hogy tiz pápista pappal inkább ki lehet jőni, mint egy kálomistával.

Forditsuk meg a dolgot, egészen igy van a másik oldalon is, azzal a különbséggel, hogy ott a lutheránus „vagy alatta, vagy fölötte“ kétszinűség, határozatlanság, farizeusság, jezsuitismus, no meg a pánszlávizmus járja a vesszőfutást; hogy bizony könnyebb békességben, barátságban élni tiz pápista pappal, mint egy lutheránussal.

E sorok irójának alkalma volt a testvérfelekezet papságának egyik legtiszteletreméltóbb tagjával több izben találkozni, barátságos poharazás között eszméket cserélni. „No öcsém, ne vegye hizelkedésnek, hogy szemébe dicsérem, de ön a második lutheránus pap — pedig sokakkal volt alkalmam érintkezni az életben — a kivel rokonszenvezni tudok, mert ilyenek meg olyanok, de ön kivétel, ön nem is igazi lutheránus, hanem kryptokálvinista“. „No — mondok — én nem viszonzom a bókot hasonlóval, mert én nekem a református papi karban sok jó barátom van, hanem annyit konstatálhatok, hogy nagyon sok lutheránus papot ismerek, a kik olyformán gondolkoznak a kálvinistákról, mint urambátyám a lutheránusokról, többek közt, hogy inkább tiz pápista pap, mint egy kálomista!“

Hogy ez igy van: nagyon sajnos, de tény.

Mi ennek az oka? Az, hogy nem értjük egymást. Miért nem értjük egymást? Mert nem ismerjük egymást. Miért nem ismerjük egymást? Mert ritkán találkozunk egymással. Úgy értem ezt, hogy ritkán van alkalmunk, két felekezetű ev. papoknak összejőni, eszméket cserélni, hogy a mi az egyes felekezetek papjainak félszegsége, előitélete, a kölcsönös érintkezés folytán lesimulva, eloszlanék.

Ezt az alkalmat meg kellene teremteni. Vidékenként vannak, vagyis óhajtandó volna, hogy legyenek papi értekezleti körök. Úgy kellene ezeket szervezni, hogy a két prot. felekezeti papságot összehoznák. Vagy ha már az értekezleteknek meg kell maradni felekezeti jellegűeknek: vendégképen egyik a másik körébe egypár képviselőt küldene, kik aztán a másik kör értekezletén tárgyalt dolgokról otthonn referálnának. Igy lenne lehető a nagy apostol parancsának teljesitése: „Mindeneket megpróbáljatok, s a mi jó, megtartsátok“. Igy tanulnánk egymást ismerni s tisztelni, becsülni egymás testületét, hogy az egyesekben tapasztalt félszegségek miatt kicsinylőleg, megvetőleg ne itéljünk az egész testület felől.

Hisz semmi szükség arra, hogy egymást bántsuk: bántanak minket amúgy is elegen eléggé. Inkább lakozzék bennünk az a szeretet, mely hosszútűrő, kegyes, nem irigykedő, álnokul nem cselekedő, fel nem fuvalkodó, hamar haragra nem gerjedő, gonoszt nem gondoló; mely mindeneket hiszen, mindeneket reméll, mindeneket eltűr és mindeneket jóra magyaráz. Rékai L.

Egyházi beszédvázlatok.*)

Egy példaszerű összejövetel.

Alapige: Csel. X. 33. „*Most mi mindnyájan az Isten előtt állunk, hogy meghallgassuk mindazokat, a melyeket Isten néked mondott*“.

Az a gyülekezet — melyről Péter szóll — bár számra nézve nem valami nagy, mindamellett a legérdekesebbek egyike, mely valaha az evangeliom hallgatására összesereglett. A legelső pogány hallgatóság, melyhez a gondviselés vezérelte az apostolt. Ez a nevezetes összegyülekezés — melynek helyisége a cezareai kegyes százados háza volt — úgy tekinthető, mint a próféták által jövendölt ama nagy napok hajnala, melyre az emberek eljönnek keletről, nyugotról s leülnek Ábrahámmal, Izsákkal és

*) Mutatvány Hetesy Viktor újabb művéből, melynek előfizetési felhivását mult számunk irodalmi rovata hozta. Fölösleges, hogy mi ajánljuk, eléggé ajánlják magukat. Szerk.

Jákóbbal az Isten országában. E jelenetnek most csak egy jellemvonásáról fogok elmélkedni. Arról t. i., hogy ezt a kicsiny sereget — mely állott Corneliusból, rokonaiból, barátaiból s nehány joppei atyafiakból, — úgy tekinthetjük, mint egy istentiszteletre való összejövetel példányképét.

Legelsőben is meglep bennünket az, hogy:

I.

A meghivottak mindnyájan megjelentek.

A meghivott rokonok, barátok már mind ott voltak az apostol megérkezése előtt. Senki se maradt el, s ott az időt, melyet az apostol hallgatására, az isteni hir hallására szenteltek, nem tekintették elveszettnek vagy roszszul töltöttnek. Bár hétköznap volt és nem szombat, s ha ez lett volna is, ő reájuk mint pogányokra nézve ez is köznap volt, mégis készséggel elhagyták foglalkozásaikat.

Ennek az igazság után vágyódó pogány gyülekezetnek nem ellentéte-e a mi keresztyénnek mondott összegyülekezésünk? Ez a hétköznapi összejövetel nem szégyeniti-e meg azokat, a kik a vasárnapi istentiszteletre is csak kedvetlenül jönnek; vagy azokat, kik azt elmulasztják olyan okokból, melyek miatt nem merik elhalasztani világi foglalkozásaikat vagy örömeiket s azok végett megfosztják magokat az ige hallgatásától? El lehet-e a mi gyülekezetünk tagjairól mondani: mindnyájan itt vannak, kivévén azokat, a kiket súlyos körülmények akadályoztak? .. Pedig mi is mindnyájan hivatalosak vagyunk. — S a kik mégsem jönnek, gondoltátok-e, hogy azokról minő könnyelmű s szánandó okoskodást tételezhetünk fel? azt, hogy mig egy baráti meghivást vissza nem utasitanának, addig az idvesség fejedelmének hivogatására ezt mondják: nem megyek hozzád; nem kell a te mennyei kenyered; nem hallgatok hivogatásodra.

II.

Mindnyájan jelen voltak a rendes időben.

Azaz abban az időben, melyben az istentisztelet kezdetét vette. — Tehát mihelyt az éneklés megkezdődött.

Szerfelett csalatkoznak azok, kik azt hiszik, hogy az istentisztelet csak a predikációból áll; szorosan összetartozik azzal az ének és ima, mint a melyeknek rendeltetése, hogy a szivet elkészitsék az ige hallgatására; mint szükséges a vetéshez a szántás, a gyümölcséréshez a napmeleg. — De meg alig van meghatóbb, mint egy gyülekezet buzgó éneklése, melyben a szivek különböző érzelmei, mintegy összeölelkezve emelkednek a magasba. Bizonyára közűletek is érezték már némelyek, hogy a szives éneklés után mily buzgósággal tudtak leborulni az imádkozásra. — De jól megjegyezzétek, a valódi buzgó imádkozásra; arra az imádkozásra, melyben nemcsak az ajaknak, hanem a léleknek, a szivnek is része van; a mely megalázza, bátoritja, felmagasztalja az embert; melynek mondásakor úgy érzi magát, hogy ő Isten házában, a mennyország kapujában van. A ki ily buzgósággal tud énekelni, imádkozni, az jól elkésziti szivét az ige befogadására; s minden könycsepp, mely szemeiből alágördül, egy-egy lánczszem lészen az ő Krisztusához való ragaszkodásához.

E szerint tehát azok, a kik éneklés végén vagy az ima alatt jönnek az Úr hajlékába, mig egyrészről a buzgólkodókat háborgatják áhitatosságukban, másrészről önmagokat fosztják meg szivök elkészitésének kellékeitől.

A mi összejövetelünk tehát hasonlitson Cornélius háza kegyes látogatóihoz, hogy már az istentisztelet kezdetén elmondhassuk: mi mindnyájan itt vagyunk.

III.

Áhitatossággal voltak eltelve.

Az áhitatosságnak minő mély érzete kivántatott ahhoz, hogy igy szólhassanak: most mindnyájan mi az Isten előtt állunk. Azaz érezték, hogy nem csupán Péter, hanem Isten előtt is állanak. S hogy Isten jelenlétéről meggyőződjenek, nem volt szükségök olyan segédeszközökre, a milyeneket némely gyülekezetek használnak: oltárra, gyertyára, képekre stb. Tudták, hogy Isten mindenütt jelen van; épen úgy jelen van a hétköznapi, mint a vasárnapi istentiszteleten; az egyszerű imaházban úgy,

mint a legfényesebb templomban. A helyiséget az igaz tisztelet szenteli meg. Én közöttük vagyok. Mennyire megszentelő az a gondolat, hogy Isten itt van! Mennyire megszentségtelenitik Isten jelenlétét a tiszteletlen hallgatók; a birálgatók, a formalisták, a szórakozottak, az alvók.

A midőn hát mi Isten házába lépünk, éreznünk kell, hogy mi nem csupán egy próféta, vagy apostol, igehirdető előtt állunk, hanem az Isten előtt.

IV.

Határozott czélból jöttek.

Hogy hallgassák mindazokat, melyeket Isten parancsolt, hogy hirdess nekünk. (42.)

Nem azért jöttek, hogy lássanak, vagy valami újságot halljanak, mint az atheneiek (Csel. XIX: 22.), hanem hogy meghallják az üdv hangját. Mennyei manna hullását reménylették s eljöttek annak összegyüjtésére.

Hát a mi hallgatóink azért jönnek-e mind, hogy meghallják az üdv hangját? ... Nincsenek-e olyanok, kik azért jönnek, hogy birálgassanak, kifogásokat keressenek; vagy puszta szokásból, vagy hogy ne mondassanak templomkerülőknek ... De a kik aztán el is távoznak innen a nélkül, hogy meg lennének áldva, mert nem a magok épülése végett jöttek.

Ennek a kicsiny gyülekezetnek tagjai azért jöttek, hogy meghallgassák az apostolt s aztán az isteni szónak engedelmeskedjenek.

Ezért kell az igét néktek is hallgatni. Mert a predikáczió czélja az, hogy a lelkeket a Krisztushoz vezérelje. De ezt a czélt csak akkor érheti el, ha a hallgatóság nemcsak hallgat, hanem engedelmeskedik is, még pedig nemcsak annak, a mi kellemes, hanem mindannak, a mit a lelkész mondhat tanitva, feddve, igérve, fenyegetve az Isten parancsolata szerint.

—

Ezek szerint tehát, ha a mi gyülekezetünk hasonló kiván lenni a cesareai kegyes százados házában összesereglett hivekéhez, mi is, — mint mindnyájan hivatalosak — jelenjünk meg itt mindnyájan, s hogy szivünket kellőleg

elkészithessük, legyünk itt mindjárt az istentisztelet kezdetén; jelenjünk meg azzal a mély, félelmes és bátoritó gondolattal, hogy itt Isten előtt állunk, s hallgassuk az igét azzal az elhatározással, hogy annak egész életünkben engedelmeskedünk. Igy lesz a mi külső istentiszteletünk valódi belső, lelki istentisztelet, s igy lesz ránk nézve az Istennek háza: a mennyország kapuja. Amen.

(The Hom. Qu.)

A semmit sem érő áldozatok.

Alapige: II. Sam. XXIV: 24. *„Monda a király Araunának, semmiképen nem veszem el, hanem ugyan áron veszem meg tőled, és nem akarok az Úrnak, az én Istenemnek ingyen való áldozatot áldozni“.*

A jelenet Mória fensikján történik; azon a predestinált dombon, az áldozat igazi hegyén, melyen kilencz századdal előbb Ábrahám akarta fiát megáldozni; melyen néhány évvel később Salamon templomot épitett. Ekkor Dávid kivánt áldozatot bemutatni, hogy a hegy aljában levő néptől egy rettenetes csapást eltávolitson. Minő elemekből állott ez az áldozat? Egy szóval ki lehet fejezni: lemondásból. Másféle áldozat még csak gondolatában sem fordult meg. Hiába ajánlja fel a jebuzeus Arauna a szérűt, az áldozatra való ökröket és az ökrökhöz való szerszámokat. A király nem fogadja el. Azt akarja, hogy az ő áldozata olyan legyen, mely neki is kerül valamibe, tudván, hogy csak olyan áldozat ér valamit, mely lemondással van összekötve. Monda a király stb.

Minden áldozat három elemet foglal magában. Először a megszentelés fogalmát; az áldozat, mint az Istenért való ajándék, szent legyen. Másodszor az igyekezet ismeretét; az áldozatnak érni kell valamit. Végül a helyettesités az engesztelő elégtétel ismeretét. Ez utóbbit hagyjuk el, mert Jézus azt eltörölte az ő áldozatával, melynek minden más áldozatoknak jelképül kell szolgálnia.

I.

Vizsgáljuk elsőben is, hogy mit szoktunk mi az Úrnak adni? Leginkább azt, a mit könnyen nélkülözhetünk, a

mi magunknak már nem kell. Az Istent mi nem Urunknak vagy jóakarónknak tekintjük, hanem egy alkalmatlankodónak, a ki csak kis mértékben tériti vissza a mi szolgálatunkat.

Mit adunk neki az időből? csak a felesleget, a mi úgyis el volna veszve. Előbbre helyezzük dolgainkat vagy élveinket, s legutoljára az üdvöt. Hol van az az idő, melyben, mint Luther, a nap legtöbb óráit imádságnak szentelé; vagy melyben őseink, daczolva a vérpaddal, gályákkal, rablánczokkal: örömmel mentek a pusztába!

Mit adunk Istennek javainkból? Csak a maradékot, a felesleget. Már nagylelkűeknek tartjuk magunkat, ha feleslegünkből egy kevés alamizsnát vetünk a szegényeknek vagy az egyháznak. Isten mentsen, hogy közelről vizsgáljuk a titkos rúgókat! Adakozik sok: illedelemből, helyzete kötelességéből, ellágyulásból, hiábavalóságból, magamutogatásból. Mily kevésnél irányadó az Istenre való gondolás!

Mit adunk Istennek gondolatinkból? Csak az utolját. Akkor gondolkozunk róla, mikor már másról nem tudunk gondolkozni; szavát csak akkor halljuk meg, mikor már kiélveztük a mult könnyelműségeit, botor beszédeit, gonosz irányú olvasmányait. Csak akkor kezdünk elmélkedni az egy szükséges dologról, midőn már lelkünk a földi gondokban kifáradt.

Mit adunk Istennek szivünkből? Csak a maradékot. Legjobb hajlamaink a világé, a földi dolgoké; Istenre csak utoljára kerül a sor.

De miért folytassuk tovább? Valljuk meg, hogy az áldozat lelke előttünk idegen s ha néha már épen el nem kerülhetjük az áldozatot, azt választjuk, a mi legkevesebbe kerül. Lehet-e kedves Isten előtt az olyan áldozat, mely előbb azt számitgatja, hogy miként lehetne Istent is, a világot is kielégiteni. Nem egyéb ez, mint magamutogatás, melyet Isten nem tekint keresztyéninek.

II.

Látnivaló tehát, hogy maga a cselekmény még nem képez áldozatot. A szegény özvegy olyat ád áldozatul, a

mire magának is szüksége volt; az ilyen az áldozat, mert magának is ér valamit. Jézus a gazdag ifjútól javait kérte: megtagadta; ha idejét, erejét, tehetségét, feleslegét kérte volna, oda adta volna; de mert ezek neki sem sokat értek, Jézus sem kérte tőle.

Szóval, az önmaga feláldozás kivántatik. Ha mindenünket oda adjuk is Istennek, mégsem adtuk neki, a mit ő kiván, ha önmagunkat nem adtuk neki. Az egyház évkönyvei egy keresztyénről emlékeznek, a ki martyrságot szenvedett. Roppant tömeg vevé őt körül; egyszerre egyik hitrokona, a ki vele egykor igazságtalanul bánt, a tömegen keresztül útat tört magának hozzá, s lábaihoz borulva kérte, hogy bocsásson meg neki. A martyr megtagadja. Az tovább könyörög; ez nem enged és nem bocsát meg. Életét elhagyja, de gyűlöletét nem . . . „Az ördög martyrja ő — nem az evangéliumé", — jegyzi oda méltatlankodva az az egyházi atya, ki e jelenetet leirta, — az igazság vallója, de a szeretet megtagadója!

Igy értették ezt mindenkor Istennek gyermekei. A megpróbáltatás czélja az, hogy megtörje az akaratot és szoktasson a lemondásra. Jóbtól kéri az Isten javait, egészségét, családját; Ábrahámtól egyetlen fiát. Hát mi minő érzelmekkel fogadjuk az Isten által reánk mért áldozatokat: a vagyon elvesztését, a kinos betegséget, kedveseink elvesztését? Mindez ér előttünk valamit. Minő kedélylyel tekintjük ezeket a fájdalmas áldozatokat? Vizsgáljuk meg, ha vajjon magunkra alkalmazhatjuk-e Dávid szavait.

Nem győzöm eléggé ismételni, hogy Isten a mi szivünket akarja. Adjuk hát neki a magunk jószántából s tapasztalni fogjuk, hogy ezt a szeretet megkönnyiti. Gondoljunk Jézus keresztfájára s tanuljuk meg arról, hogy mit ért Isten előtt az ő fiának áldozata.

Mikre tanit a siralmas ház?

Alapige: Pred. VII: 2. *„Jobb a siralmas házhoz menni, hogy nem a lakodalomnak házához, mivelhogy minden embernek vége vagyon, és az élő ember megemlékezik arról".*

Kinek ajkain jött ki először ez a gyászos kifejezés? Talán valamely komor rajongóén? . . . Nem; hanem Sala-

monén, a ki szeretett néha félrevonulni a királyi fény és pompa köréből, hogy megirja a predikátori könyv mélabús lapjait. A földi gyönyöröket azok ismerik legjobban, a kik azokat a magok valódi értéke szerint tudják megbecsülni. Salamon, a király és próféta, megmondja, hogy mit ér ez az élet. Emlékeztetni kivánván bennünket éltünk végére, azt tanácsolja, hogy ne kerüljük el a siralmas házat, mert a mit ott látunk, nagyon tanulságos.

I.

Üdvös figyelmeztetést szolgáltat.

Legtöbb ember túlságosan retteg a haláltól: annyira, hogy még csak nem is szeret arra gondolni. Nem is lehet ezen csodálkozni; annyiféle érdekek kapcsolnak bennünket az élethez, hogy bizony nehéz azoktól elszakadni, azokat elhagyni. Hát az a gondolat, hogy megoszlattatunk, az az aggodalom, hogy mi lesz azután?: . . ösztönszerű idegenkedést kelt bennünk.

De hát van-e valami haszna ennek az aggódó lelki állapotnak? Igen; mert ha el tudnánk is felejtkezni arról a keserű óráról, de annak ütését mégsem tudnánk megakadályozni. De bármint akarjuk is e gondolatot kikerülni, a halál angyala megkeres bennünket örömeinkben, munkáinkban; hátunk megett ólálkodik éjjel-nappal s abban az állapotban és időben lep meg, melyben azt legkevésbé vártuk, s ekkor mindennek vége! Minden elvégezve! Ez az, a mitől borzadni kellene, és erre nem gondol senki. De tudom, hogy midőn ez a pillanat elkövetkezik, egy fohászért, egy imáért oda adjátok mindazt, a mivel itt alant foglalkoztatok; hogy áldani fogjátok azt a körülményt, mely szemeiteket az előttetek tátongó sirra irányozta. A siralmas ház kettőre emlékeztet: saját halálunkra s a földi dolgok hiábavalóságára.

1) Saját halálunk gondolata. Midőn egy környező rokonoktól környezett beteget látunk; egy utolsó harczot vivó haldoklót; egy meghidegült holttestet, mellette a fájdalom kitöréseit; a gyászos jeleneteket: lehetetlen, hogy az ember önmagára ne gondoljon s arra az időre, melyben az ő hajlékában is reá s övéire nézve ha-

sonló dolgok történenednek. Ha egy gyászos hajlékba belépünk, hol a bánatos rokonok, barátok elhunyt kedvesükre borulva zokognak . . . mennyire meg vagyunk hatva! minő mély érzelmek támadnak bennünk! Még a könnyelmű, világbamerült emberek is, sőt a hitetlenek is hiába küzdenek az ilyen vallásos meghatottság ellen. Ebből a hajlékból egy rettentő hang kiált felénk: *Bizony hiábavalóság minden ember, mig él!* (Zsolt. 39: 6.)

2) A földi dolgok hiábavalósága. Van-e közöttetek olyan, a ki még sohasem virrasztott kedvesének koporsója mellett? Vagy a ki még sohasem volt olyan szobában, melyben egy ember volt a ravatalon kiteritve? Szemei egy hosszú fekete szemfedőn tévedeztek . . . azután elgondolkozott . . . ki van az alatt? Talán egy fösvény? . . . mit visz el magával? . . Talán egy szenvedélyes, erőszakoskodó? . . mily csöndes most! . . Talán egy élvhajhász? . . mily rideg most! Talán egy gazdag, tündöklő, látogatott hölgy? . . Istenem, mily diszöltönyben s egyedül most! Talán egy szegény öreg? . . minő boldog most! — Lehetséges volna-e az, hogy ilyen látvány semmiféle benyomást ne gyakorolna lelketekre?

II.

Felemeli és erősiti a lelket.

Nagyon csalatkozik, a ki azt hiszi, hogy a zajos örömök jobban kielégitik az embert, mint a nagy eszmék feletti töprenkedés. Saját tapasztalatotokra hivatkozom. Emlékezzetek vissza egy világi mulatság után következett napra . . . ugy-e lelketek üresen maradt, ki nem elégitetett. Most hasonlitsátok ezt a napot egy temetés utáni naphoz, és itéljetek! Mert az ember nagyobb az itt alant levő mulandó dolgoknál; mert természete közelebb vonzza őt az éghez, mint a földhöz: ez bizonysága az ember eredetének és sorsának.

1) A halotti ágy megnemesiti a benne levőt. Minő tekintélyre ébred egy haldokló! Nem szegény, szolga vagy tudatlan az, hanem a más élet küszöbénél álló lény; ott megszűnnek a földi különbségek; minden felsőség meghajol ő előtte s tisztelettel hallgatja. Ilyen a halál birodalma.

2) Az azt környezők vele együtt felemelkednek; gondjuk, félelmük megkevesbül; megértik, hogy az ember sorsát másutt intézik s felemelt, megerősbült, megvigasztalt lélekkel távoznak.

De világért sem azt mondom, hogy a ki a halál áldozatait látogatja, sohasem fog ijesztő vagy fájdalmas látományokkal meglepetni. Oh ki ne látott volna már életében olyan rettentő küzdelmet, midőn az ember sehogysem akart meghalni. De láthatott olyan haldoklót is, a ki a legmegnyugtatóbb hatást gyakorolta lelkünkre.

III.

Készit a jó meghaláshoz.

Hogy az ember jól halhasson meg, készülnie kell hozzá s előre kell arról gondolkoznia. Halljátok hát meg azt a hangot, mely kihangzik a siralmas házból. De ezt a készületet nem lehet az utolsó pillanatra halogatni. Mert ekkor mi szokott történni?.. Az ember meg van hatva, megrendül, érzi, hogy elkésett. Az órák sietnek; a megrémült bűnös szeme elhomályosul az őrvény láttára, s belehull, mielőtt magához térhetett volna.

Itt van pl. egy ember; egész élete botrányos, erkölcstelen, vallástalan volt. Halálos ágyán reszket, de semmit jóvá nem tehet; sem a közönség előtt, melyet gyanús életével megbotránkoztatott, sem azoknál, a kiket elrontott. Ott van egy másik; családokat tett tönkre; halálos ágyán remeg; de jóvá nem tehet semmit; itt hagyja a romlást, szenvedést, viszi a vétket; a sirban semmi más nem lesz vele, csak a vétek. Ezek itt nem ilyen bűnösök; ezek a közönbösök, kik csak magokért éltek; majd később — mondogaták — talán élhetünk másokért is. A pillanat megérkezik.. S mi történik? Eleinte takargatják előttök a veszélyt, végre is nagy óvatossággal néhány vallásos szót intéznek hozzájok... mert az ilyenek nagyon félnek a meghalás gondolatától. — Hát midőn roncsoló betegség támadja meg az embert. Midőn eszméletet, ismeretet vesztve hal meg. Mondják: jól járt, csöndesen halt meg. A csöndes meghalás kétségkivül nagy nyereség, de csak akkor, ha arra előre készül az ember.

Gondoljatok tehát mindezekre s ez a gondolat szenteljen meg titeket. A halál csak annak rettenetes, kétségbeejtő, a ki fél vele szembeszállani s habár mindig nehéz és komoly is az, de vannak édes titkai is azokra nézve, a kik előre igyekeztek vele megbarátkozni.

Lelkészavatási egyházi beszéd.

(Elmondatott Budapesten, az 1886. évi május hó 30-án tartott lelkészavatási ünnepélyen.)

Előimádság.

Hozzád emelkedik szivünk s alázattal borulunk le kegyelmed trónjának zsámolya előtt, örök Isten, Atyánk a Krisztusban! Mert te vagy a világosság, bölcseség és igazság kiapadhatatlan kútfeje; Tőled árad szét áldás és irgalom a teremtett világ minden téreire s egyedül kegyelmed által állhat fenn a lelki Jeruzsálem, a hivők szent egysége is.

Áldott légy Atyánk, mindennemű jótéteményeidért, melyeket testi lelki életünkre bő mértékben kiárasztottál; magasztaltassék fel nagy neved azon végetlen kegyelmedért, melylyel földi vándorlásunk nehéz útain, mindidáig kézen fogva hordoztál, éltettél s tápláltál; dicsértessék szent neved, kiváltképen azon csodálatos szereteted és hűséged tanúbizonyságaiért, melyeket a lelki világban szünetlenül tapasztalnunk, éreznünk és megértenünk engedsz, midőn örökké igaz beszédedet, lelkünk vigasztalására s földi és mennyei boldogságunk eszközlésére hirdetteted, s lelked ereje által, a Krisztusban való váltság és örökélet felöl, megnyugtatod az elfáradott s megterhelt bűnösöket!

Te rendelted édes Atyánk, hogy idvezitő Krisztusunk ama mennyei tudományát — a szeretet örök evangyéliomát — erőtelen, de általad elhivott szolgáid hirdessék s a te lelkednek hathatós ereje által, a pogányok is megtérjenek te hozzád, hogy téged szeressenek és imádjanak lélekben és igazságban. Annakokáért egyedül hozzád könyörgünk a Krisztus nevében: légy az anyaszentegyháznak — e drága véren szerzett örökségnek — továbbra is őriző pásztora; ne engedd ezt az idő, világ és bűn által

meggyőzetni; sőt inkább ápold az igaz hitet, tiszta erkölcsiséget és szent életet s terjeszszed az anyaszentegyház határait! Áraszd lelkednek erejét és vigasztalását a Krisztus nyájának őrizőire, közöld velök a bölcseség és hit, az igazság és remény, a szabadság és szeretet lelki kegyelmét, hogy igy légyenek az igének hirdetői és hallgatói egyaránt „választott nemzetség, királyi papság, szent nép és a te örök tulajdonaid!“

Közelebbről a most szined előtt megjelent és szent szolgálatodra elhivott emez ifjú hiveidre, küld alá szentlelkedet, ihlesd meg egyenként szivöket és ajkaikat, szenteld és áld meg bejövetelöket s kimenetelöket, tedd előtted kedvessé egész életöket.

Áldásod és kegyelmed nyugodjék meg óh Atyánk mindnyájunkon és lelked legyen velünk egyen egyen, az életben és a halálban, az időben és az örökkévalóságban, az Ur Jézus Krisztusért! Amen.

Alapige: Zsid. 13: 7. „*Megemlékezzetek a ti előttetek járókról, a kik szólják vala nektek az Istennek beszédét; s meggondolván minémű vége volt az ő életöknek: kövessétek hitöket*“.

Évezredek multán is, a csodálat bizonyos nemével tekintünk vissza ama szent hajdankorba, melynek kimagasló alakjai a próféták. És pedig nem annyira azon régmult idők történelmi eseményei költik fel bennünk a bámulatot: mint inkább elgondolkozunk a felett: hogyan voltak képesek amaz erőtelen férfiak, a hivatásukkal teljesen ellenkező áramlatok között oly szilárdan megállani? s honnan nyerték azt a rendkivüli erőt, mely őket az elibök tűzött czél felé való törekvésben állhatatosokká tette? Mert nehéz hivatás jutott nékiek osztályrészül; t. i. az a küldetés, hogy az élő Isten ismeretét tanitsák, az igazságot hirdessék, a bűn átkát s az erény jutalmát felmutassák, a sötétségben világitó csillagokként tündököljenek, az idő teljességében eljövendő Megváltóról prófétáljanak; Isten békeségével és irgalmával vigasztalják, vigasztalva buzditsák, buzditva erősbitsék Izráel népét.

Hasonló érzelmek támadnak lelkünkben, ha ama szintén rég letünt időkre gondolunk, melyeket az apos-

tolok vértanúságot szenvedett dicső alakjai tettek örökemlékezetűvé. Ezek a tűrve szenvedő, bánkódva örvendező, szegény gazdag szolgái az Urnak; e jövevények és bujdosók nyugodtan „szenvedik a háborúságoknak nagy tusakodását“, fölveszik a Krisztus nehéz igáját s boldogok ama hitben, hogy a pálya végén mindennél drágább és maradandóbb örökség vár rájok a mennyben. Életök a világosságot és meleget árasztó s utolsó bucsúpillantásában is áldást terjesztő naphoz vala hasonlatos. Bizonyságtételök és irataik ereje pedig az idők végéig élteti és üdvre vezérli az anyaszentegyház tagjait.

És mély imádattal emlékezünk mindenha Krisztus Urunk életére, mert az ő megváltottai vagyunk; de igaz követőivé csak akkor leszünk, ha nyomdokaiban járunk és szolgálatában hiveknek találtatunk, miként hivek voltak az apostolok és az atyák egytől egyig!

Hadd lebegjenek tehát ama szent hajdankor nemes példányképei lelki szemeink előtt; hadd hassa át szivünket, lelkünket Idvezitőnk életének áldása e jelen ünnepély alkalmával, midőn a Krisztus anyaszentegyházának egyszerű, de Isten előtt kedves szolgálatára, az örök igazság és jóság s a tökéletes szeretet hirdetésére kivánják magokat elszánni és eskü pecsétével elkötelezni emez ifjú szolgatársak, kik velünk együtt ugyanazon hivatást és reménységet nyerték az Urtól! A bölcs ember meggondolja útának végét; cselekedje ezt főleg a keresztyén lelkész, a kire sok lelkek üdvének munkálása, a kegyelem országának terjesztése és Isten dicsőségének hirdetése van bizva.

Annakokáért, testvéreim az Urban, hogy bizvást remélhesse közűletek kiki, miszerint az apostol a felvett szent igékben ti reátok céloz, midőn a gyülekezeteket minden tekintetben az elöljárókra utalja; s hogy pályafutástokat nyugodt öntudattal, áldásosan folytathassátok, főbb vonásokban megkisérlem felmutatni előttetek vezérigénk nyomán:

Az anyaszentegyház elöljáróinak hivatását, mely áll mindenekelőtt Isten beszédének hirdetésében, továbbá feddhetetlen élet folytatásában, végül hitbeli állhatatosságban.

I.

Krisztus anyaszentegyházának tagjai mindenha hasonlatosak az igazság győzedelméért küzdő seregnek harczosaihoz, kiknek hivatott vezérekre van szükségök, hogy megállhassanak a győzelem reményében s előre törhessenek a czél felé. E lelki vezéreket minden más irataiban vigyázóknak, őrállóknak, pásztoroknak, Krisztus szolgáinak mondja az apostol; e levelében azonban kiválóan eme nagy jelentőségű néven nevezi őket: elöljárók, kiknek egyedüli útmutatójok az Istennek beszéde. Mert ebben rejlik „amaz élő és ható, sőt minden kétélű fegyvernél hathatósabb erő", melyre az anyaszentegyház szolgáinak oly nagy szükségök van; másfelöl ez a reájok bizott drága talentom is, melylyel sáfárkodniok, — ez az ajkaikra adott ige, melyet igazán, hamisitatlanul hirdetniök, ez a forrás, melyből bölcseséget, életet és üdvöt meriteniök — szent hivatásuk. Ez egyedül kegyelmi ajándék, melyet emberi erő és földi tekintély nem, egyedül csak Isten adhat; romolhatatlan birtok ez, melynek időváltozások, világ, bűn és hiú bölcselkedés ostromai nem árthatnak; világitó szövétnek, melynek fénye soha homályba nem borul.

Ez igéből tudjuk és tanuljuk meg mindnyájan, hogy a törvényt, mely Istennek akarata, nem vagyunk képesek betölteni a bűn miatt; de Isten irgalmassága útat nyitott szabadulásunkra, midőn igéreteit beteljesitve: Krisztusban mindent megadott nekünk; tulajdonává fogadott s kegyelmébe vett. Ez igéből tanuljuk meg, hogy „a mit Isten sokképen szólott vala régen a próféták által, azt az idők teljességében kijelentette Krisztus által, a ki a mi vallásunknak alapitója és főpapja; a ki örököse mindeneknek, a kinek halála által tisztultunk meg minden bűneinkből, a ki szent lelke által kormányozza hiveinek szent közösségét. Annakokáért egyedül erre a főpapra kell tekintenünk, „a ki az egeket áthatotta, a ki a mi erőtelenségünk érzésén megindul, a ki hű közbenjárónk az Atya Isten előtt"; a ki arra tanitja hiveit, hogy Istent nem külső áldozatokban, hanem lélekben és igazságban kell imádnunk.

Az isteni szeretet emez örök evangyéliomának hirdetése képezi a keresztyén lelkész egyik legfenségesebb hivatását. Mert a világ kopár sivatagain, egyedül az evangyéliom mutatja fel amaz üditő oázt, melyen Krisztus nyája nyugalomban pihenhet s védve van minden vihar ellen.

Az igazság beszédének ezen kifogyhatatlan teljességéből nyujtson hát a lelkipásztor minden szűkölködőnek enyhületet, a csüggedezőnek reményt, az elfáradottaknak erőt, a bűnösnek bizodalmat, a sebhedt szivűeknek gyógyulást, a kesergőknek vigasztalást, az üldözötteknek békeséget; hirdessen az Istent nem ismerőnek megtérést, az elkárhozottnak kegyelmet, az erkölcsi halálban szunnyadozóknak ébredést, az igazaknak életet és mindeneknek Isten irgalmát s szeretetét. Szóljad és prédikáljad az igét Istennek szolgája, hogy annak csodás hatására a vakok szemei lássanak, a süketek fülei megnyiljanak, a némának nyelve dicséretet zengjen; hogy a lelki pusztaságban éltető források fakadjanak és a szomjuhozó föld vizeknek forrásává változzék! És a midőn Krisztus szolgája, Urának küldetésében buzgósággal és hiven jár el, ha Isten beszédének tiszta tejével táplálja a lelkeket s a sákramentomok kiszolgáltatásakor, a bűnbocsánat és idvesség reménységének bizonyosságát hirdeti Krisztus megváltottainak: bizonyára áldás kiséri munkáját s nem foghat visszarettenni egykoron, ha számot kell adnia annak, ki a pálya kezdetén emigy inté őt: „Embernek fia! őrállóul adtalak téged Izráel házának; halld meg azért az én számból az én beszédemet és intsd meg őket az én nevemben. Ha a hitetlennek azt mondándom, halállal halsz meg; és te nem inted meg őt: az a hitetlen meghal az ő álnokságában, de vérét a te kezedből kivánom meg". (Ezék. 3.) Az Isten beszédének hirdetése, de másfelöl lelki vágyódással, hittel és szeretettel való hallgatása és követése — ime mily nagy felelősséggel járó lelki hivatás, az anyaszentegyház elöljáróira és tagjaira nézve egyaránt; főleg oly időben, midőn az egész világ önalkotta útakon halad; kiapadt forrásokban keresi — mind hasztalan! — az élet vizét, elérhetlen események után fut és süppedékes alapra épit. A keresztyén

nem tehet igy; ránézve egyedüli útmutató az örökigaz ige; feje és főpapja pedig Krisztus!

Annakokáért kérlek titeket szolgatársaim az Isten előtt és az Ur Jézus Krisztus előtt: prédikáljátok mindeneknek, megszűnés nélkül az Isten beszédét; ismét mondom, Isten beszédét hirdessétek. Mert „ha ezt az atyafiaknak eleikbe adandjátok: a Jézus Krisztusnak jó szolgái lesztek, úgy mint a kik neveltettetek a hitnek és a jó tudománynak beszédiben, melyet szüntelen követtek is“. (I. Tim. 4: 6.) Igen; mert

II.

Az Isten beszéde követésében, azaz feddhetetlen élet folytatásában határozódik, a keresztyén lelkész hivatásának második főfeltétele.

Ezt hangsúlyozza vezérigénk is, midőn a gyülekezeteket arra utalja, hogy „az egyházi elöljárók pályafutásának végét jól megfontolják“. Az apostol eme szavaival egy nemesen töltött élet csendes, boldogitó esti alkonyát kivánja feltüntetni, midőn a letünt idők és megfutott pálya összes eseményei, buzditó és vigasztaló kép alakjában tárulnak fel az Ur hű szolgájának lelke előtt. A megnyugtató öntudat áldása ez; melyet az örök üdv előzálogául nyujt Isten minden igaz szolgájának; mire nézve a küzdtérre lépő ifjú lelki harcsosoknak eleve jól meg kell gondolni a végczélt, midőn magokat „a tanitók kezeinek fejökre való tevésekor“ arra kötelezik, hogy „mindenestől fogva példányképek lejéndenek a jó cselekedetekben“ (Tit. 2: 7.); s abban gyakorolják magokat, hogy „gyarapodásuk nyilvánvaló legyen mindenek között“ (I. Tim. 4: 15.) és azon lesznek teljes erővel, hogy „mint Isten titkainak sáfárai, mindenekben hiveknek találtassanak“. (1. Kor. 4.) Mert a szószéken hirdetett igazságot példaadó, erkölcsi életfolytatással kell igazolni, a mint maga Isten is rendelte, midőn szolgáit családi életre hivta el s társadalomba állitotta, mely két téren a hivatás és kötelesség megszámlálhatatlan nemei nyomulnak előtérbe.

Mire nézve a családi élet isteni rendeltetését, annak áldásait s erényeit, saját házanépe élőpéldájával bizonyitsa

be a lelkipásztor: gondjaira bizott gyülekezete előtt. Hogy igy élő bizonyságtételéből tanulják meg az apák, gyermekeiknek a tudományban és az Ur beszédinek intésiben való neveltetését (Eféz. 6: 4.); az anyák pedig ismerjék meg azt, hogy a leggyönyörűbb ékesség, a szelid és csendes lélek romolhatatlanságában áll (1. Pét. 3: 4.). Ily módon vezéreltessenek az ige élő ereje által a gyülekezet gyermekei az ötödik parancsolat betöltésére; az ifjak mértékletes, józan élet folytatására; a hajadonok szent, nemes erényeik megőrizésére. Hadd lássák és kövessék is az ifjú nők, a lelkipásztor házának erényeit a bölcseségben, háziasságban, férjeik iránt való hűségben; az agg férfiak a hitben, szeretetben, tűrésben és tisztességben; az öreg asszonyok a nemes egyszerűségben és szivjóságban; sőt még a szolgák is innen vegyenek példát az engedelmesség és kötelességteljesités tekintetében (Tit. 2.). Hogy igy az Áronok háza hasonlatos legyen ama világító toronyhoz, melynek messzeterjedő fénye jótevőleg sugározza be a tájt; legyen az békeség hajloka, melyre mindenek szemei lelki vigassággal tekintsenek!

Az egyházi és polgári társadalom terén nem csekélyebb jelentőségű hivatás jut a ref. keresztyén lelkész osztályrészéül. Itt mindeneknek elibe tegye Isten dicsőségét és gyülekezete boldogságát. Mire nézve öltse fel és viselje állandóan a papi erények diszruháját: „a könyörületesség indulatit, a kegyelmességet, alázatosságot, szelidséget, csendességet, mindezek felett a szeretetet“ (Kol. 3.). Úgy járjon és tündököljön hivei előtt, mint lelki atyához, őszinte baráthoz és hű tanitóhoz illik. Törekedjék a békeség állandóságára azon elöljáró társakkal együtt, kik az egyházkormányzás tisztét a gyülekezet közbizalmából viselik, mint „az egyház vénei, legeltetvén Istennek nyáját nem kényszeritésből, hanem örömest, nem nyereség- vagy uralomvágyból, hanem kész indulattal, mint példányképei a nyájnak“ (1. Pét. 5.). Ez apostoli intéshez képest, készséggel siessen a bánatos lelkek vigasztalására, az elhagyatottak nyomorának enyhitésére, a nehéz szenvedők siralmának és kétségének eloszlatására. Keresse fel az erkölcsi halál sötét völgyében tévelygőket s mutassa fel előttök az

élet világosságát s a menekülés útját. A hitélet és keresztyéni erkölcsiség, a józanság és becsületesség, a munkásság és könyörület, a feddhetetlen jellem és istenes élet tekintetében, légyen hivei és mindenekelőtt követésre méltó kalauz, megbizható lelki kormányos, ki csolnakával bizton és vidáman evez tova a hullámokon, kit szirtek és örvények nem remegtetnek. Ilyen legyen az anyaszentegyház minden őre: tiszta életű, áldást terjesztő, feddhetetlen jellemű; ki fárad és aggódik a gyülekezet boldogságáért, hogy önmaga is boldog legyen; ki épit és gyarapit a nyáj számára, hogy önmaga is épüljön és gyarapodjék; ki bölcseséget szerez, minden szép és igaz czélért lelkesül, fáradhatatlanul tesz, munkálkodik és pedig nem önmagáért s nem önmagának, hanem Isten dicsőségére, az anyaszentegyház boldogságára és az emberiség közüdvére. Mert erre is hivattunk el Istentől mindnyájan!

De mig ily módon hat, alkot és gyarapit Krisztus szolgája, a hitélet és erkölcsiség határain belül: hivatásszerűleg munkálnia kell a polgári társadalom és a szeretett haza közjavát s szolgálnia a tökéletesedés magasb érdekeit. E munkatéren, a neki adott kegyelmi ajándékok mértéke szerint úgy forgolódjék, hogy élete és tettei nyomán béke s áldás teremjen. Midőn az ifjú nemzedéknek az evangyéliomi igazságot, a keresztyéni és honpolgári erényeket, a felsőbbek és a királyi felség iránti hűséget és Istennek félelmét hirdeti, tanitja s szivébe oltja: legyen ám önmaga mindezen igazságoknak és erényeknek élő tüköre, melyből megláttassék a valóság. Igy éljen és hasson kifelé, a haza és emberiség közös üdvére mindenikünk, hogy haladásunk folytonos, boldogságunk teljes és állandó s az anyaszentegyház békesége erős legyen és dicsőithessük vig szivvel Istenünket, „a ki minden embernek akarja megtartatását és az igazság megismerésére eljutását“ (I. Tim. 2.).

Ha ily életet folytat az anyaszentegyház hivatott elöljárója: ime az ő lelki békeségének áldása a reá bizottak lelkét is vidámsággal töltendi el s utánozzák nemes életét, követik nyomdokait és szemlélvén s jól meggondolván az ő utainak világosságát: dicsőitik a mennyei Atyát.

III.

Végezetre pedig ékesitse az egyház őrállóit ama győzedelemre segitő keresztyén erény, mely hivatásukat megdicsőiti, t. i. a hitbeli állhatatosság. Ki Isten beszédét szólod s nemes életed és erkölcseid példájával a gyülekezet előtt világolsz: légy erős és állhatatos. Mert e nélkül nem küzdhet meg ellenségivel az anyaszentegyház s nem remélhetnek diadalt az őrállók.

Ama júdeai keresztyéneknek, kikhez e levél iratott, ezen kegyelmi ajándékra volt legnagyobb szükségök. Hiszen oly nehéz viszonyok közt éltek, hogy egyedül a hiterő állandósága menthette meg őket az elesés veszélyétől. A szent városra alig rövid évtized multán bekövetkezett itélet átkát érezték ők, kik előtt ugyanazon ős vérből származott honfitársaik, a nemzeti élet fejlesztésének útját s a boldogulás minden eszközeit elzárták; kikre üldöztetés, fogság és vértanúság várt a haza földjén. Vagyonaik elkoboztatásának és a szüntelen való tusakodásnak miatta „kezeik elcsüggedtek és térdeik ellankadtak“. Pedig menynyire lángolt hitök s mily munkás volt szeretetök, midőn megismerték Krisztust! (6: 10.) Ámde igen nehéz — állhatatosnak lenni! Végre elérkezett az elhatározás percze. Jéruzsálem felett a végenyészet viharai zúgtak, a keresztyének siralmai az egekig hatottak s azt hivék már-már, hogy rájok nézve nem él az Úr! A végső haláltusa e válságos pillanatában jő az apostol s az ige erejével kiragadja őket a vész tűzárjából. Lelkeik elé varázsolja a szent sátort, az áldozati vért, a Dávid városát és mind amaz árnyképeket, melyeknek valósága Krisztus. Szemeik elé vezeti a hithős apákat, kik habár csak távolból látták az igéreteket, de hitték s üdvözölték azokat s e hitben hunytak el (11, 13.). Ama Megváltóra s eme hiveire tekintsetek! Álljatok meg szilárdan Krisztus mellett, kövessétek amaz elöljárók hitét, legyetek állhatatosak mindhalálig! Magyar ref. keresztyén anyaszentegyházunk multja emlékeztet bennünket ama júdeai keresztyének vivódásira s küzdelmeire, kiket az apostoli ige, miként a mi apáinkat is, állhatatosságra inte, hogy Krisztus igaz tudományában és a lelki szabadságban rendületlenül megállhassanak. Az

Úr erejével küzdöttek ők, magyar Sionunk dicsőült pátriárkái, Mózesei és Áronai, csak távolról látva bár az igéretek beteljesedését, de bizton hivén azokat. És mi a késő unokák arra vagyunk hivatva, hogy példájukból erőt, alkotásaik áldásából buzgóságot meritsünk, bizva bizni s küzdeni Isten nevében! Mert munka és harcz vár reánk, fent és alant, bent és künt egyaránt. A hitetlenség és bűn, az anyagiság és álbölcseség uralomra tör; az anyaszentegyház és haza ellenei lesben állanak; apáink vivmányai, apostoli eredetű egyházi alkotmányunk vára erősbitésre vár; vallásunk épületének alapkövei: iskoláink gyarapitást igényelnek; létünk alapfeltételei: ősi szent jogaink védelmünket nem nélkülözhetik; gondjainkra bizott hiveink lelki, erkölcsi és anyagi jólétének, boldogságának eszközlése éber és józan törekvésre sarkal; s hogy kevés szóval mindent kimondjak: mindaz, a mit csak birunk s birni remélünk — állhatatos munkára int bennünket! Elegendő okaink vannak tehát arra, hogy a gyülekezeteket s azok elöljáróit átalában, kiváltképen pedig az ifjú őrállókat, eme dicsőült hithőseink, anyaszentegyházunk mindhalálig hű vezérférfiai példájára utaljuk, intvén őket az apostollal: kövessétek azok hitét, legyetek állhatatosak, mint Krisztus jó vitézei. Öltsétek fel az igazság mellvasát, a hit pajzsát s az idvesség sisakját, és vegyétek fel ama lelki fegyvert, mely az Isten beszéde! (Eféz. 6.) És az Úr hatalmas karjának ereje veletek lesz és mellettetek állva erősit s erősitve diadalra segit!

* * *

Krisztus hiveinek elöljárói, szolgatársaim az Úrban! Egy küzdelmekben gazdag, de a czélnál drága pályabérrel jutalmazó hivatás útain vezettelek végig lélekben titeket. Sok ezer kegyes és hiv szolga futotta már meg e pályát s nyerte el az üdv és élet jutalmát, mint megérdemelt pályabért. Ti is most Isten szine előtt, a hivatott őrállók tanúsága és könyörgései mellett, amaz előttünk élt hű szolgák nyomdokaiba kivántok lépni, mint Isten titkainak sáfárai. Teljes reménységünk van az Úrban, a ki hű és megerősit titeket és megőriz mint szemeinek fényét, mind titeket, mind a kik gondjaitokra bizottak.

Viszont bizodalmunk van ő benne ti felőletek, hogy a melyekre elhivattatok, azokat cselekeszitek is mindenha (2. Th. 3); ismervén az igéretet, hogy „a kik jól szolgálandanak, jó méltóságot szereznek magoknak és nagy bátorságot a Krisztus Jézusban való hit által“ (I. Tim. 3: 13.).

És ti, Krisztus megváltottai, keresztyén hivek! Fogadjátok mindenkor örömmel az Isten titkainak közöttetek munkálkodó hű sáfárait, kik részint az ige erejével, részint a kormányzás bölcseségével járnak és fénylenek előttetek. Üdvre vezérlő szavaikra hallgassatok, életök példáit és hitöket kövessétek, hogy igy légyen erős a mi növekedésünk s örökké tartó boldogságunk a Krisztusban s mindezekért áldassék a mi mennyei Atyánk, a kinek légyen dicsőség, nagyság, erő és hatalom, örökkön örökké! Amen.

Utóimádság.

Hála legyen szent nevednek, irgalmas Atyánk, hogy lelked erejével most is munkálkodtál mi bennünk s igéd hirdetése által közelebb vontad szivünket te hozzád!

Közöld velünk ezután is kegyelmednek bizonyságait s tarts meg mindnyájunkat az igaz hitben és szeretetben, s engedd remélenünk az örökélet és üdv áldásait, Idvezitőnk érdeméért!

Végetlen jóságod és hűséged szerint terjeszd ki gondviselésedet az anyaszentegyházra, hogy Jézus tudománya által üdvre vezéreltessék e föld népe s Téged imádjon minden ajak, minden sziv!

Áraszd áldásod bő mértékét a mi édes hazánkra s ennek összes népeire. Légy védőpajzsa s erőssége a királyi felségnek; szilárditsad trónja dicsőségét s áld meg kormányának üdvös tetteit. Virágoztasd a népnevelést, adj bölcseséget a tanitóknak; segitsd elő a tiszta tudomány, az örök szép és igaz: diadalát!

Uram! adj jó előmenetelt minden hivatásban fáradozóknak és vigasztalásod erejével bátoritsad a szorongatott szivűeket s újitsd meg az élet világosságát s világoltasd az igazság napját mindez egész földön!

Közelebbről pedig áld meg szent nevedben végzett mostani istentiszteletünket és cselekedjed, hogy dicsősége-

det hirdessük egész életünkben, mig majdan e földi lét korlátolt teréről Krisztus által eljutandunk az örökkévaságra, hol Téged megszűnés nélkül imádandunk az Úr Jézus Krisztussal, a szent léleknek egyességében, örökkön örökké! Amen.

Erdős József,
új-sóvéi ev. ref. pap.

A vallásegyenlőség és a vallási türelmesség Magyarországon.

Mindennek megvan a maga divatja: eszmének, frázisnak, szintúgy mint a ruhának. Nálunk Magyarországon 1848 óta divattá lett a vallásegyenlőséget, vallási türelmességet derűre-borúra emlegetni. Csakúgy zúgnak, búgnak, csengnek, zengnek a czifrábbnál czifrább frázisok mindannyiszor, valahányszor csak alkalom adódik rá. Az pedig adódik igen sokszor. Ha egy polgári ünnepélyen összejövünk — keverten protestánsok, katholikusok — hivatalos és nem hivatalos beszédekben, felköszöntőkben hangzik az ének a magyarországi vallásegyenlőségről, felekezetek közötti türelemről, békés egyetértésről, a Klerus hazafiságáról, a protestáns autonomia alkotmányt védő bástyáiról. Hirlapi czikkekben, röpiratokban, országgyűlési beszédekben derűre-borúra hallják emlegetni, hogy a kettős kereszt, négy folyam és hármas hegység hazájában a vallási viszonyok egészen mások, mint egyebütt, hogy a magyar népben nincs és nem is volt vallási fanatismus soha, hogy nálunk még „illo tempore“ sem lángoltak Torquemada máglyái, hogy a lelkiismereti szabadság üldözése nálunk sohasem talált oly kedvező talajra a nemzet lelkületében, mint Spanyolországban, Németalföldön, Franczia országban; végre, hogy most meg már 1848. és 1868. óta a vallási türelmesség tekintetében mintául szolgálhatunk egész Európának.

Hagyjuk elzsongani füleink mellett e divatos frázisokat, — s nézzük meg a dolgot a maga valójában, — tárgyilagosan.

Hogy nálunk a reformáczió kezdetén a vallásüldözés legalább nyilvánosan nem öltött oly óriási mérvet mint egyebütt: annak oka bizonyára nem annyira a „hazafias“ cath. klerus, s a cath. főnemesség tolerantiájában, mint inkább Magyarország akkori sajátságos viszonyaiban keresendő. Egyik oldalon az utolsó nemzeti király Zápolya, — a másik oldalon a Habsburg

dynastia, melynek főtörekvése: uralmát egész Magyarországon megszilárditani. A legnagyobb politikai tapintatlanság lett volna hát az első Habsburgtól mindjárt tűzzel-vassal neki rontani a protestantismusnak. De meg I. Ferdinánd nem is volt elfogult vakbuzgó ember. Utódja Maximilián alatt nagy lendületet nyert a reformáczió. S hogy ez igy történt, korántsem a „hazafias" Klerusnak köszönhető, hanem inkább a felvilágosult fejű, szabad szellemű fejedelemnek, a kinek agyában — látva Róma erőszakoskodásait — még az a bizarr eszme is megvillant, hogy elfoglalja Rómát, megteteti magát pápának, s reformálja az egész keresztyén világot, úgy a mint ő neki az eszmény lelke előtt lebegett. Meg aztán mikor Schwendi Lázár nemcsak hogy prot. zsinatot hivott össze, hanem azon még elnökölt is! Nem szándékom itt egyháztörténetet irni, csak épen utalok azokra a kényszerkörülményekre, a melyek a klerusnak nem engedtek egészen szabad kezet a gazdálkodásban. Miksa után azonban nagyot fordult a dolog! Ettől fogva aztán következtek a szomorú napok. Avvagy talán Bocskay, Bethlen, a Rákócziak csak holmi „törvénytelen elkeresztelésekért" fogtak fegyvert, vagy egypár „reversálist" akartak megtorolni? Bizony kár azt a magyarországi vallási türelmességet annyira emlegetni; mert ha Arbuez, Torquemada, Alba ott lennt a pokol mélységes fenekén táborszernagyok: kétségtelen, hogy mellettük Kolonics, Karaffa, Belgiosó, Szelepcsényi, Pázmán Péter nem kevésbé alább való rangra érdemesitették magokat.

No de ne beszéljünk ezekről. Ne emlitsük a gályára hurczolt prot. papokat, vessünk fátyolt a „boldog emlékezetű királynéra", a kinek vitam et sangvinemet „bőtnek dicső apáink*), ne bolygassuk a Ferencz uralkodása alatt történteket, sőt hagyjunk békét még a Bach-korszaknak is.

Nézzük a jelent.

Én keresem a vallási türelmetlenséget, keresem a vallásegyenlőséget: és azt nem találom meg Magyarországon!....

Látom, hogy a „védbástyák" különböző pontjait egymás után kezdjük feladogatni majdnem minden kárpótlás nélkül. Iskoláinknak már nem vagyunk egész urai 1867 óta; mert hiszen a legszegényebb egyház iskoláját is becsukással fenyegetik, ha a tör-

*) Petőfi.

vény kivánalmainak meg nem felel; — s középtanodáinknak egy részét nagy óriási anyagi áldozatokkal, vagy pedig jogaink megcsorbitásával tarthatjuk fennt! Én nem akarom pengetni a cath. papi javak felosztásának eszméjét, bár az isteni és emberi igazság egyformán kivánná azt; csak azt jegyzem meg, hogy mig óriási vagyon mellett is cath. tanügyekre van pénze a kormánynak: addig minket üres kézzel eresztenek szélnek!....

Hol, s ki tud arra példát, hogy mi protestánsok a vallási türelmetlenség lángját valaha szitottuk volna? Hol s mikor hangzott a mi templomaink katedráiról, vagy iskoláink tanszékeiről az uralkodó egyház elleni becsmérlés tajtékzó szava?

Sehol és soha!...

Még reformáczió ünnepi beszédeinkben is oly nemesek vagyunk, a minő nemes csak a magyar protestáns ember lehet.

Hát ennek ellenében az uralkodó egyház papjai mit tesznek?...

Ugyan ki hallott valaha pápista predikácziót? No én hallottam eleget, s biztosan mondhatom, hogy az egy évben elmondottaknak legalább fele ellenünk! eretnekek ellen dörög!

Gyönyörű türelmesség!

Mi protestánsok, iskoláinkban a történelmet meghamisitatlanul tanitjuk. Különös gondot forditunk pedig az egyháztörténelemre és Magyarország történelmére. A mi nt. tanáraink ott az akadémiákon jókor felvilágositanak bennünket mindazon tévedésekről, a melyeket egyes-egyes kath. irók iratai folytán magunkévá tettünk. Megtanitanak bennünket, hogy Johanna papissa története csak pasquil, hogy Mathild nem közönséges ágyas, hanem VII-ik Gergelynek magasztos eszméktől lelkesitett szellemi rokona volt, hogy ..... De hát miért folytatnám?

Hanem aztán végetlen különös az, hogy ott a pápista tanszékeken örökösen a türelmetlenség tüze szittatik, s a történelmet meghamisitják úgy, hogy elborzad az ember lelke tőle.

Pázmán Péter „(I) gazságra vezérlő Kalauzának“ minden sora az evangyéliommal hasonló tiszteletben részesül s hogy Luther anyja az ördöggel mit csinált (Pázmán Péter ezt ős-magyar erőteljességgel fejezte ki!), hogy Kálvin fajtalan életű volt, hogy ama derék német lovag bujakórban mult ki stb. stb..... ezek mind rendes thémái a róm. cath. tanszékeknek.

Tűz, vizáradás, éhség, döghalál, tatár, török, német, Batu-

Khán, Szolimán, nem ártottak annyit a magyar nemzetnek, mint a jezsuita rend; és e rend, a melyet országos törvény tilt ki a Magyarbirodalom területéről, folyvást itthon virágzik mint a beléndek, vagy a szerbtövis ... Kiirthatatlanul. És pedig egy biboros magyar főpap védnöksége alatt.

És aztán ezek tanitják a magyar történelmet! De hogyan? Ugy a hogy azt Fraknói Vilmos a m. t. akadémia titkára megirta. E könyvben a magyar szabadságharczok legdicsőbb hősei a leggaládabb módon káromoltatnak meg. Bocskay aljas pénzvágyó, a ki cath. foglyait ezrenként adta el pénzért a töröknek, Bethlen Gábor Magyarországnak nyugalmát, boldogságát hosszú időre aláásta, Zrinyi és Rákóczi alkudoztak a magyar haza és a királyi ház esküdt ellenségeivel, és tizenkét ezer aranyat igértek a szultánnak Magyarország évi adójául.... de gonosz ármányuk nem maradhatott soká titokban.... Thököly távol hazájától bűnhödött vétkes nagyravágyásáért stb. stb.

De meg aztán „Hejh Rákóczi Bercsényi“ ti is ugyan kikapjátok ám a magatokét a nagyváradi Loyolától.

Hallotta-e azt tőlünk, magyar protentánsoktól valaki, hogy mi nemzetünk nagyjai közül csak egyet is — a politikai pártélet hullámzásai közepette — felekezetességi szempontból akartunk leszoritani a térről, a melyen őt szerepelni a haza java kivánta.

Nem!

De igenis megtörtént az, hogy a legutóbbi követválasztások alkalmával a képviselőház egyik országosan tisztelt nagy emberét nagy részben egy ultramontán cath. főúri család korteskedése buktatta meg, felszitván a felekezetiesség lángjait.....

Hát ez vallási türelmesség?!?..

Eötvös cultusminiszter nagy ember volt, — kinek hazafiságához szó nem férhet, — Trefort Agoston tiszteletet érdemel. Nem is eme nagy emberek ellen akarok én szólani, midőn arra a körülményre reflektálok, a mi nyilvános titok, hogy Magyarországon kultusminiszter protestáns ember nem lehet!..

Hát vallásegyenlőség ez?... Vallásegyenlőség az, hogy a házassági válóperekben nem egyházi, hanem világi törvényszé-

kek ítélnek a protestánsok felett, holott az uralkodó egyház egészen egyházilag kezeli a házasságügyet?

Tudom, hogy a körútat tevő prot. püspök elé kivonult egy plebános hiveivel egyetemben, kérvén a főpásztor áldását... (Nulla regula. . .)

De tudok mást is.

Tudom azt, hogy ugyanazon püspököt egy megyei székvárosba érkeztekor a „hazafias Klerus“ nem tartotta érdemesnek arra, hogy a vármegye kitünőségeivel együtt kimenjen elébe a pályaházhoz.

És ezek a hazafias cath. papok nem jöttek el a templomszentelési ünnepélyre, mert cath. papnak prot. istenitiszteleten megjelenni nem szabad; nem jöttek el a diszebédre, — mert böjtjök volt (alkalmasint Luther Mártont böjtölték, mert oct. 31-ike volt). De hát azért, hogy tessék-lássék, egyik eljött üdvözölni a prot. püspököt, — teljesen világi ruhában, reverenda nélkül, holott az az úr még akkor sem veti le a reverendát, midőn a kocsmába bemegy egy pohár sörre!

Regnum Marianum!

Lutherani comburantur! Tény az: hogy bennünket prot. papokat, — a cath. klerus még ma sem ismer papokul; tény az, hogy a kath. elem bennünket eretnekeknek tart; tény az, hogy a hangoztatott vallásegyenlőség mellett — uralkodó egyház uralkodik; tény az: hogy a vallásegyenlőség nálunk csak toasztokban él, — valóban pedig sehol nincs jelen.

Azért legyünk ébren!

Legyünk ébren különösen most — midőn nagyon nagy ideje van az ébrenlétnek! **Kálmán Dezső.**

Különfélék.

Kérdések.

256. A családi értesitő kiállitásánál hiányzik és föl nem lelhető a házasfelek esketési adata, a gyermekek azonban mind törvényeseknek vannak bejegyezve. Pótolhatja-e az esketési adat hiányát a gyermekek törvényes volta? *L. L.*

257. A család egyik tagja anyira elvándorolt, hogy a családbeliek nem tudnak róla semmit, él-e, meghalt-e már. Miféle

megjegyzésre szorulunk a családi értesitőbe, az ilyenféle adat kiállitásánál? *L. L.*

258. Özvegy asszony egyetlen életben maradt nagykorú fia öröklött ingatlanát saját nevére akarja telekkönyveztetni, e végett kiveszi anyja halotti bizonyitványát, természetesen 50 kros bélyeggel. A kir. törvényszéktől ily végzést kap: „Folyamodónak a ·/. alatti halotti anyakönyvi kivonat oly felhivással adatik ki, hogy az annak hátlapjára vezetett községi bizonyitványt az illetékes lelkészi hivatallal is aláirassa és megpecsételtesse". A halotti bizonyitvány hátlapjára irt községi bizonyitvány igy hangzik: „Hogy jelen anyakönyvi kivonat szerint elhalt Ozsváth Jánosné született Kósa Zsuzsánna után más örökös mint annak egyedüli nagykorú fia Ozsváth István nem maradt, ezennel bizonyitjuk N. N. biró, N. N. jegyző". Az illetékes lelkész az aláirást megtagadta oly indokolással, hogy kérdéses bizonylatot csakis az anyakönyvi adatokat magába foglaló családi értesitő vagy családfa alapján adhatja ki. Helyesen cselekedett-e? *Rékai L.*

Irodalom.

Előfizetési felhivás „Az ev. Tisza-kerület püspökei" czimű műre.

Az egyház multját megismerni annyi, mint azon szellemet megismerni, mely az egyházat fejlődése közben mozgatta, mely annak viszonyai változására befolyt. — Ezen szellem élő szellem, mely még most is hat — s ennélfogva különösen azokra nézve, kik az egyházban mint kormányzók, vezetők, működni vannak hivatva, igen fontos dolog az: ezen szellemet megismerni.

A püspökök, — superintendensek, — pedig mindenkor hatalmas mozgató erői, tényezői voltak ev. egyházunkban az életnek s igy azok élettörténetében egyházunk multjának egyik legérdekesebb lapját szemlélhetjük, olvashatjuk.

Azt hiszem tehát, hogy kedves dolgot cselekszem általában minden ev. egyházunk iránt érdeklődő, annak multját megismerni óhajtó, ev. protestanssal, de különösen ev. egyházunk kormányzóival szemben, midőn a rendelkezésemre álló hiteles adatokból egy oly fontos egyházi tényezőnek, milyen magyarhoni ev. egyházunkban az ev. Tisza-kerület volt, ezen egyik legérdekesebb történeti részét megismertetem. Ezen meggyőződésem késztetett engemet arra, hogy a mit a „Sároszempléni esperesség története" (Monographia) czimű művem összeállitása, megirása közben gyűjtöttem, — azt kibővitve, kiegészitve, kikerekitve s egész a mai napig levezetve, — közzétegyem.

Történetirásnál fődolog a forrás; mást, mint a mit a hiteles, authentikus források mondanak, hirdetni, lehet ügyes meseirás, de nézetem szerint — sohasem történetirás. — Ezt azért mondom, — hogy megokoljam, miért tettem előbb nevezett Monographiámban s miért teszem most, hogy főképen a forrásokat szólaltatom

meg, mig magam az ezekből összeállitott kép megé vonulok, holott megkisérelhetném, — mint mások azt nem egyszer tették, hogy előállok én és mesélem a magam meséjét, melyet én — jól vagy rosszul a forrásokból kiolvastam, vagy talán nagy részben azokhoz hozzá is költve, — kiszőttem, kifundáltam.

Én csak biztos adatokat kivánok nyujtani.

Ezek előrebocsátása után megjegyzem, hogy a mű csak akkor fog megjelenni, ha az előfizetések útján befolyó összeg fedezendi a nyomatás stbi, szóval a kiadás költségeit.

A munka ára 1 frt 50 krajczár.

Az előfizetési pénzek legczélszerűbben postai pénzutalványon, czimem alatt, Eperjesre küldendők.

Eperjesen, 1886. évi április hó 16-án.

Hörk József, ev. hittanár, e. i. sz. collegiumi igazgató.

Boldogult Csúthy Zsigmond, volt kajdacsi ref. pap hátrahagyott könyvtára.*)

(Folytatás.)

22. szám. Institutio christianae religionis Joanne Calvino auctore. Genevae MDCXVIII. 8-adrét, 1082 lap, pergamenkötés, 3 frt.

23. szám. Institutio theologiae elencticae, in qua status controversiae perspicue exponitur, praecipua orthodoxorum argumenta proponuntur et vindicantur et fontes solutionum aperiuntur. Authore Francisco Turretino, in eccl. et acad. Genevensi pastore et theol. professore. Trajecti ad Rhenum 1701. 4-edrét, 756 lap, pergamenkötés, 3 frt.

24. szám. Das Leben der Königin Elisabeth. Wegen seiner Vortrefflichkeit aus dem Italienischen übersetzt nebst vielen Kupfern und einer Vorrede von Menantes. Hamburg, 1705. 16-odrét, 487 + 438 lap, bőrben, 1 frt.

25. szám. Czimlap hiányzik, czim előszóból kivehető: „Politisch-geogr.-historische Beschreibung des Königreichs Ungarn“ — szerző neve nem található. Előszó dátuma Pressburg, 1778., ne-

*) A boldogult özvegyének anyagi körülményei nem engedik, hogy a férje után reámaradt több száz kötetből álló értékes könyvtárt mint holt tőkét hevertesse: ezért bizalommal fordul a prot. papi és tanári karhoz, valamint a régi tudományos könyvek minden kedvelőihez. hogy e jegyzékben közzétett, igen mérsékelt árak szerinti megrendeléseiket a pénz utalványozása vagy utánvételes küldésre való megbizás mellett hozzá, özv. Csúthy Zsigmondnéhoz, Kölesdre intézni szíveskedjenek. A már elkelt vagy lefoglalt könyvek a „Prot. Pap“ következő számaiban mindig jeleztetni fognak.

Elkeltek a 4., 7., 9., 12. sz. alattiak.

vekre mutató betűrendes indexsel. 8-adrét, 259 lap, bőrkötés 2 frt.

26. szám. A közönséges históriának rövid summája, mely német nyelvből fordittatott és a tanuló ifjaknak hasznokra kiadattatott. Kolozsvártt, 1777. Kis 8-adrét, 219 lap, papirkötés, 80 kr.

27. A megtért Zakéus, avagy Zakéusnak az idvességre Istennek ingyen való kegyelméből a Krisztus által lett elhivattatása. Németből Balogh Benjámin, aranyosi prédikátor. Komárom, 1802.

28. szám. Le voyageur politique, oder der wohlerfahrene politische Wandersmann, d. i. ein genauer wohlabgefasster Entwurff einiger auf und bei würklichen Peregrinationen sich ereignend und begebenden Hauptsachen, zusamt vielerley lesz- und merckwürdigen Begegnüssen, hochverlangten Curiositäten, Principalisten, absonderlich, aber europaeischen Zu- und Unfällen, und weil-aussehenden gefährlichen, in jüngstverschiedenen fahren, bis zu annoch laufenden, eingebrochenen Zeil-veränderungen etc. mit nőthigen Registern versehen und schőnen Kupferfiguren. Franckfurt am Main, 1692. 8-adrét, 496+480+360 lap, pergamenben, 3 frt.'

29. szám. Discurs über den Geist des Menschen. Aus dem Französischen des Herrn Helvetius Ihro Majestät der Königin zu Frankreich ersten Leibarztes, mit einer Vorrede H. John. Christoph Gottschedes. Leipzig, 1760. 8-adrét, 646 lap, papirkötés, 1 frt.

30. szám. Baranya, földirati, statisticai és történeti tekintetben. Szerzé Haas Mihály. Pécsett, 1845. 8-adrét, 350 lap, fűzve, 70 kr.

31. szám. Az izraeliták régi rendtartásai és szokásai. Varga István Sz. J. M. D. és Professor. Debreczen, 1818. 8-adrét. 384 lap, papirkötés, 70 kr.

32. szám. Biblia sacra sive Testamentum vetus ab Imman. Tremellio et Francisco funio ex hebraeo latine redditum. Item Testamentum novum a Theodoro Beza e graeco in latinum versum. Hannoverae MDCCXV. 8-adrét, 2 frt.

33. Pantheum Mythicum, seu fabulosa Deorum historia. Auctore P. Francisco Pomey. Glogadiae. 1795. 8-adrét, 232 lap, bőrkötés, 50 kr.

(Folyt. köv.)